

Klasik Türk Şiirinde Değişen Muhtevâ: Ali Emîrî Örneği

 ABDULSAMET ÖZMEN ^a

Geliş Tarihi: 25.06.2019 | Kabul Tarihi: 27.10.2019

Öz: Bir toplumun sosyal, siyasal ve kültürel olarak gelişmesi ve değişmesi o toplumun edebî eserlerinin muhtevâsını da etkilemektedir. XVIII ve XIX. yüzyıllarda gelişen bazı hadiseler hayatın her safhasını etkilediği gibi klasik Türk edebiyatı muhtevâsını da etkilemiştir. Çalışmamızın konusu olan Ali Emîrî Efendi (1857-1924) de şiirlerinde -özellikle Divanı'nda- teknolojiye bağlı olarak gelişen bazı araçların adlarına kayıtsız kalmamış, bu araçların adlarını bazı şiirlerinde zikr etmiştir. Ali Emîrî'nin şiirlerinde zikr ettiği bu teknolojik kavramların çoğu 1800'lü yıllardan sonra icat edilen iletişim ve ulaşım araçlarının adlarıdır. Bu sebeple bu kavramlar klasik Türk şiirinde zikr edilen icat tarihinden daha önce kullanılmamıştır. Ali Emîrî, şiirlerinde bilimsel ve teknolojik kavramlara ek olarak Deli Petro, Napolyon gibi devlet büyüklerinin adlarını ve Avrupa, Moskova gibi mekân adlarını da kullanmıştır. Bu durum, edebiyat ile toplumsal yaşam ve gelişmelerin içiçe olduğunun göstergesidir. **Anahtar Kelimeler:** Ali Emîrî, klasik Türk şiiri, muhtevâ, bilimsel ve teknolojik kavramlar.

^a Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri Bölümü
asametozen@gmail.com

The Changing Content in Classical Turkish Poetry: The Case of Ali Amiri

Abstract: The social, political and cultural development and change of a society affect the content of the literary works of that society. The political, technological and social changes developed in the XVIII and XIXth century influenced every stage of life and influenced the content of literary works produced in the field of classical Turkish literature. Ali Amiri (1857-1924), who is the subject of our study, did not remain indifferent to the names of the communication and transportation tools developed due to technology but mentioned them in his poems, especially in the Divan. Most of these technological concepts, which Ali Amiri mentions in his poems, are the names of the communication and transportation devices that were invented after the 1800s. For this reason, these concepts were not used before the date of the invention mentioned in classical Turkish poetry. In addition to the scientific and technological concepts in his poems, Ali Amiri also used names of statemen like Peter the Great, Napoleon and names of places such as Europe and Moscow. This is an indication that literature and social life and developments are intertwined.

Keywords: Ali Amiri, classical Turkish poetry, content, scientific and technological concepts.

© Özmen, Abdulsamet. "Klasik Türk Şiirinde Değişen Muhtevâ: Ali Emîri Örneği." *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20 (2019), 109-122.

Giriş

Türk edebiyatı üzerinde XVIII yüzyıl ile XIX yüzyıl arasında bariz olarak etkisini gösteren klasik Türk şiiri, İran ve Arap edebiyatlarından etkilenmiştir. Klasik Türk şiirinin Arap ve Fars edebiyatından etkilenmesinde Türklerin İslamiyeti kabûlünün etkisinden söz edilebilir. Şiirimizde Arap ve Fars kültürünün etkisi tam belirgin olmazdan önce Türkçe ve Türk dili kaynaklı kelimeler yoğun bir şekilde kullanılırken şiirimizin muhtevâ olarak doğuya ve güneye açılmasıyla Arapça ve Farsça kökenli kelimeler şiirimizde yoğun bir şekilde kullanılmaya başlandı. Şiirimizde kullanılan Arapça ve Farsça kökenli bu kelimeler genel itibariyle dîni sembolize eden kavramlardır.

Ancak Türk edebiyatında zaman zaman din dışı muhtevâyı temsil eden şiirler de kaleme alınmıştır. Örneğin Türk şiirinin kurucularından olan Hoca Dehhani “lâ-dînî” şiirleriyle bilinirken aynı dönemin diğer bir şairi Yunus Emre ise ilahileriyle ve Allah aşkı terennüm eden şiirleriyle bilinmektedir.

Her toplum edebiyatının beslendiği belli başlı kaynaklar vardır. Klasik Türk şiiri/edebiyatı ise muhtevâ olarak başta Kur’ân-ı Kerîm, hadîs-i şerîfler, kıssas-ı enbiyâ, menâkıb-ı evliyâ vb. dinî kaynaklardan yararlanmışır. Bunların yanı sıra şairlerin hayatlarının kaleme alındığı tezkiretü’ş-şuarâ; Osman Gazi’den Kanuni Sultan Süleyman zamanına kadar yaşamış bilginler, şairler, kültür adamları ve mutasavvıflar hakkında bilgi veren ve aslı Arapça olan *Şakâyıku’n-nu’mâniye ve zeyilleri*; *Hadîkatü’l-mülûk*, *Hadîkatü’l-üzerâ*, *Tezkiretü’l-evliyâ* vb. **makam ve mevki sahibi kişilerin hayatlarını anlatan eserler; Osmanlı tarihleri; edebiyat tarihleri** gibi eserler de klasik Türk şiirinin muhtevâsına kaynaklık eden eserlerdir¹.

Türklerin İslamiyeti kabûlüyle şiirimizin muhtevâsı dinî mazmun ve kavramlarla süslenmiştir. Ancak XVIII ve XIX. yüzyıllardan sonra -özellikle de Tanzimat Fermanı’nın ilanından sonra- teknolojinin hızla gelişmesi, Osmanlıdaki aydınların

¹ Edebiyatımızın kaynakları hakkında detaylı bilgi için bk. (Levend, 1998: 249)

batıya yönelmesi, insanları her safhada etkilediği gibi edebiyatımızın da muhtevâ olarak etkilenmesiyle neticelenmiştir. Bu değişimlerden -dönemin bir çok şairi gibi- Ali Emîrî Efendi de nasibini almıştır.

Çalışmamızın konusu ise 1857 yılında Diyarbakır'da dünyaya gelen, 1924 yılında İstanbul'da vefat eden Ali Emîrî Efendi'nin eserlerinde değişen muhtevâ çerçevesiyle ilgilidir².

Türk Şiirinin Muhtevâ Olarak Tanıştığı Yeni Kavramlar

Bu başlıkta ele alacağımız örnekler; kişi, mekân, makam, gazete, vasıta, iletişim, sanayi, meyve kavramlarıyla ilgilidir.

Kişiler

Klasik Türk şiirinde, başta Resullah olmak üzere diğer peygamberler, dört halife ve diğer sahabeler, evliyalar, asfiyaların yanı sıra Cemşid, Dahhak, Dârâ, Efrasiyab, Hüsrev, İskender, Kahraman, Rüstem, Zal gibi mitolojik ve efsanevî şahıslar; Âsaf, Hızır, Kârûn, Şeddâd gibi kutsal kitaplarda doğrudan veya dolaylı geçen şahıslar; Leyla ile Mecnûn, Ferhad ile Şirin, Tahir ile Zühre gibi aşk hikayelerinin kahramanları klasik Türk şiirinin şahıs kadrosunun ana omurgasını oluşturmaktadır. Ancak Osmanlı Devleti'nin son yıllarından itibaren batı kültürü ve medeniyetinin Türk toplumu üzerinde etkisinin artmasıyla klasik Türk şiirindeki şahıs kadrolarında da bazı değişikliklere sebep olmuştur. Aşağıda Ali Emiri Efendi (1857-1924) Divan'ından seçtiğimiz "Deli Petro", "Napolyon Bonapart" örnekleri iddiamıza birer örnek teşkil edebilirler.

Çar 1. Petro: Rusların Büyük Petro, Osmanlıların Deli Petro dediği Çar 1. Petro 1672'de doğmuş, 1682 de tahta geçmiş ve 1725'e kadar çarlık Rusya'sını yönetmiştir. Rusya'yı yaptığı reformlarla modern hale dönüştürmüştür. 1. Petro, çağdaş Avrupa teori ve uygulamalarıyla örnek aldığı Avrupa'yı Rusya'ya uyarlamış, Rusya'yı modern hale getirmiştir.³ Ali Emîrî Diva-

² Ali Emiri'nin hayatıyla ilgili detaylı bilgi için bkz. (Kadıoğlu ; Çeçen; Sarıççek, 2013: 13-23), (Erdoğan Çeltik, 2007: 14-20), (Arslan, 2008: 5-16)

³ Çar I. Petro hakkında detaylı bilgi için bk. (Kurat, 1999: 250-254)

n'ın giriş bölümünde Çar 1. Petro'nun (Deli Petro) Rusya'ya yaptığı hizmetleri şu beyitle özetlemiştir.

Kim verdi serseri *Deli Petro*'ya ğayreti

Geldi žuhûra saĥa-i vûs'atde Rusya [AED-1b/7]⁴

Napolyon Bonapart: 15 Ağustos 1769 yılında doğmuş, 5 Mayıs 1821 vefat etmiştir. Fransız asker, devlet adamı olan Napolyon, 1804'ten 1814'e kadar Fransa İmparatorluğunu yapmıştır.⁵ Napolyon'un Almanlar tarafından esir alınmasının Rusya'ya olan etkisini, Ali Emîrî Divan'ının giriş bölümü olan münacat bölümünde şu beyitlerle dile getirmiştir.

Kim oldu 'avn u nuşret ile kuvvet-i žahir

Etdi esir *Napolyon*'u⁶ Prusya [AED-1b/8]

Dünyâyı titreten *Bonapart* oldu nâ-bedîd

Bir ân içinde yandı bütün sehr-i *Moskova* [AED-1b/11]

Mekânlar⁷

Klasik Türk şiirinde mekân olarak genellikle Osmanlı Devleti'nin ticarî, kültürel ilişkilerinin bulunduğu, İslam kültür ve felsefesinde önemli yere sahip olan Fars, Acem (İran), Hind (Hindistan), Çin, Arap, (Arabistan) Mısır, Habeş (Habeşistan) gibi ülkeler ve Mekke, Medine, Şiraz, İsfahân, Şam, Kudus vb. şehirler sayılabilir. Ayrıca Tûr-ı Sînâ, Kaf, Cudi, Arafat gibi dinî sembollere sahip dağlar ve Dicle, Fırat, Nil, Seyhan, Ceyhan gibi akarsular da klasik Türk şiirinde mekân olarak sayılabilir. Ancak Tanzimattan sonra Osmanlı Devletinin batıdan ve kuzeyden kültürel ve ticarî olarak daha belirgin etkilenmeye başlamasıyla Türk şiirine de farklı mekânların girmesine sebep olmuştur. Aşağıda verilen "Avrupa", "Rusya", "Prusya", "Moskova" vb. örnekler Ali Emîrî Efendi Divan'ından alınmıştır.

⁴ "AED" kısaltmasıyla gösterilen örnekler, Ali Emîrî Divan'ından alınmıştır. (Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, Manzum 138)

⁵ Napolyon hakkında detaylı bilgi için bk. (Eyicil, 2004: 31-35)

⁶ Bu kısım müellif tarafından boş bırakılmıştır.

⁷ Konu hakkında detaylı bilgi için bk. (Yeniterzi, 2015: 302-330)

Çar 1. Petro tarafından dünyaya tanıtılan Rusya, Ali Emîri tarafından aşağıdaki beyitlerde şu şekilde dile getirilmiştir.

Kim verdi serseri *Deli Petro*'ya gayreti

Geldi žuhûra saĥa-i vüs'atde *Rusya* [AED-1b/7]

Vâ-ĥasretâ ne *Rusya* bî.....⁸ memâlikim

Vâ-firĥatâ ne bî-edebim vâ-nedâmetâ[AED-2b/24]

Aşağıdaki beyitlerde mekân olarak seçilen ve Napolyon'u esir alan Prusya 1700 ile 1900 yılları arasında Almanya sınırları içerisinde hüküm süren krallıktır.

Kim oldu 'avn u nuşret ile kuvvet-i žâhir

Etdi esir Nâpolyon'u⁹ Prusya [AED-1b/8]

Moskova şehrinin mekân olarak ele alındığı aşağıdaki beyitte Fransız imparator Napolyon'un Almanlar tarafından esir alınmasının Rusya'ya olan etkisinden bahsedilmiştir.

Dünyâyı titreten Bonapart oldu nâ-bedîd

Bir ân içinde yandı bütün sehr-i *Mosĥova* [AED-1b/11]

Mezopotamya bölgesinin kısaltılmış adı olan Botamya kelimesi şair tarafından vezne uydurmak amacıyla Botamya olarak yazılmıştır örnek aşağıda gösterilmiştir.

Her şehri dâr-ı feyz idi biñlerle 'âleme

Almışdı bu meziyyeti nereden *Botamya* [AED-1b/9]

Dünya üzerindeki kıtalardan birinin adı olan Avrupa kelimesi de Ali Emîri Divanı'nın münacat bölümündeki aşağıdaki beyitte yer almıştır.

Kimdir bilâd-ı ġarбі eden şimdi müstenâr

Oldu neden şanâyî'- i gencine *Avrupa* [AED-1b/10]

Makamlar

Klasik Türk şiirinde makam ve rütbe adları daha çok vali, vezir, şeyhülislam, kadı vb. kavramlarla karşılanmaktaydı. Daha sonra bu kelimelere ek olarak daha güncel denilebilecek

⁸ Bu kısım müellif tarafından boş bırakılmıştır.

⁹ Bu kısım müellif tarafından boş bırakılmıştır.

başka makamî ifadeler de Türk şiirinde yer almaya başlamıştır. “Komiser”, “kaymakam”, “binbaşı” kelimeleri klasik Türk şiirine yeni giren kelimelere örnek teşkil edebilir.

Fransızca “commissaire” kelimesinden dilimize geçen ve “özel bir görevle görevlendirilen kimse, güvenlik görevlisi” anlamlarına gelen komiser kelimesi, Ali Emîrî Divanı’nda bir kasidenin başlığında aşağıdaki şekilde geçmektedir.

Kaşîde-i der-sitâyiş-i ‘Âbidin Bey ser-şomser-i islâhât-ı vilâyât-ı
Diyârbekr, Ma’ müretü’l-‘Azîz ve Sivas..... [AED-19b/1]

Arapça’da “kâ'im-makâm” olarak bilinen ve “vekil, başka birinin yerinde duran kimse” (Devellioğlu, 2001: 482) anlamlarına gelen kaymakam kelimesi, klasik Türk şiirinde pek rastlanmayan bir kelimedir. Konuyla ilgili Ali Emîrî örneği aşağıda gösterilmiştir.

Kaymakâm olmuş idi silk-i nizâmiyede hem

Devlete çok daha hizmet edecekdi îfâ [AED-25b/23]

Askeri bir terim olan ve orduda bin kişiden sorumlu olmayı gerektiren binbaşı kelimesi Türk şiirinde nadir kullanılmıştır. Ali Emîrî Divanı’nda geçen örnek aşağıda gösterilmiştir.

Çayret etti doğrusu *Binbaşî* Naci Bey dahi

Cân fedâ eyler bu ‘âlî pâdişâha aşdişkâ [AED-26b/6]

Gazeteler¹⁰

Osmanlı’da gazetecilik faaliyeti ilk olarak 1831 yılında Takvim-i Vakayi gazetesi ile başlamıştır. Tanzimat Fermanı’nın ilanından sonrası ise birçok gazete neşredilmiştir. Ali Emîrî ise matla beyti “gazete” kelimesiyle redifli olan Gazete Kasidesi’nde bu dönemde yayınlanan gazetelerin bazılarını ismen ihâm sanatından da yararlanarak zikretmiştir¹¹.

Tanzimat Fermanı sonrasında Türk edebiyatında örnekleri daha sık görülmeye başlanan gazete kavramı Ali Emîrî tarafın-

¹⁰ Konu ile ilgili detaylı bilgi için bk. (Parlatır, 2004: 41), (Banarlı, 1987: 825)

¹¹ Gazete ile ilgili örnekler Mustafa Uğurlu Arslan tarafından 2016 yılında neşredilen “Bir Nâşir Olarak Ali Emîrî Efendi ve Gazete Kasidesi” adlı makaleden alınmıştır. Detaylı bilgi için bk. (Arslan, 2016: 6-10)

dan aşağıdaki beyitte övgü dolu sözlerle şu şekilde dile getirilmektedir.

A'zam-ı mevhibe-i şun'-ı Hudâ'dır *gazete*

Hayret-efzâ-yı 'uqûl-ı 'uqâlâdır *gazete*

Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra Türk basın tarihinde yerini alan ve Ali Emîrî tarafından Gazete Kaside'sinde adları zikredilen gazetelerden bazılarının adlarının zikredildiği örnekler aşağıda verilmiştir.

"Ceride", gazete anlamına da gelmektedir. Osmanlı Devleti'nde 1840 yılında William Churchill adında bir İngiliz tarafından çıkarılan ve Türk basın tarihinde ilk yarı resmi gazete olan "Ceride-i Havadis" adlı gazete de vardır. Kelime Ali Emîrî'nin Gazete Kaside'sinde şu beyitle zikr edilmiştir.

Maşadâñ kesb-i sa'âdetse "*ceride*" oğu dur

Nâ'il-i ragbet-i erbâb-ı dehâdır *gazete*

"İtidâl", 1908-09 yılları arasında II. Meşrutiyetin ilk günlerinde Adana'da yaklaşık 10 aylık bir süreçte 76 sayı olarak yayınlanan bir gazetedir. Gazetenin adı Ali Emîrî tarafından aşağıdaki beyitle dile getirilmiştir.

"İtidâl" üzre eder beş ü hâkâyıqla "*selâm*"

"Ahter"-i cev-v-i semâvât-ı nühâdır *gazete*

"Ahter", 1876-1896 yılları arasında İstanbul'da Farsça çıkarılan bir gazetedir. Gazeteden Ali Emîrî şu beytiyle bahsetmektedir.

"İtidâl" üzre eder beş ü hâkâyıqla "*selâm*"

"Ahter"-i cev-v-i semâvât-ı nühâdır *gazete*

"Hakâyikü'l-vekâyi", 2 Eylül 1870 tarihinde yayın hayatına başlayan ve İstanbul'da yayınlanan günlük bir gazetedir. Ali Emîrî gazetenin adını aşağıdaki beyitle telaffuz etmiştir.

Eder envâ'-ı "*Hâkâyıqla*"la derûnu leb-riz

Rişte-i hâfızadan 'uqde-küşâdır *gazete*

"Tarîk", 1896 yılında çıkarılan bir gazetedir. Gazetenin adı

Ali Emîrî tarafından aşağıdaki beyitle dile getirilmiştir.

Açdı semt-i edeb ü ma'rifete başka "Fariķ"

Doğrusı lâyıķ-ı ifrât-ı şenâdır gazete

22 Ekim 1860 yılında Agâh Efendi ve Şinâsî tarafından çıkarılan tanzimat edebiyatının sembol gazetesi olan "Tercümân-ı Ahvâl", İstanbul'da 1860-66 yıllarında yayınlanan ilk özel gazetedir.

"Tercümân" olmadadır ehl-i hâķîķat sözüne

Mażhar-ı hürmet-i dest-i fuzalâdır gazete

Gazete adlarının dışında "gazete dergi vb." basın organlarının eş anlamlısı olan "matbûât" kelimesi de Ali Emîrî tarafından Gazete Kasidesi'nde kullanılmıştır. Örnek aşağıda gösterilmiştir.

Üdebâ gülşenidir dâ'ire-i matbû'ât

Her biri bir gül-i ne'sküfte-edâdır gazete

Vasıtalar¹²

Teknolojiye baēlı taşıma araçları çıkmazdan önce, insanlar bir yerden bir yere gitmek ve araç gereçlerini taşımak için "deve, esb (at) vb." hayvanlardan yararlanırken teknolojinin gelişmesiyle "şimendifer (tren), vapur, tayyâre (uçak), zevrakçe (ufak kayık)" gibi araçlardan yararlanmışlardır. Bu durum klasik Türk şiirinin muhtevâsına da yansımıştır. Şiirimizde önceleleri deve, at, merkeb vb. kavramlar kullanılırken edebiyatımızdaki yenileşmenin başladığı ve teknolojinin geliştiēi 1800'lü yıllardan sonra "şimendifer, vapur, tayyare, zevrakçe" gibi kavramlar da kullanılmaya başlanmıştır. Dünya üzerinde ilk olarak 1700'lü yılların sonu ile 1800'lü yılların başında icat edildiēi tahmin edilen ve tren kelimesiyle eş anlamlı olan **şimendifer** kelimesi Ali Emîrî tarafından bir beyitte şöyle ele alınmıştır.

Kimdir veren Neccâr'a bu âşâr-ı hâyreti

Kimdir eden şimendiferi böyle tiz-pâ [AED-1b/10]

¹² Detaylı bilgi için bk. (Öztekin, 2006: 142-168)

Çoğunlukla kısa mesafelerde yolcu taşımacılığında kullanılan bir deniz taşıtı olan “vapur” klasik Türk şiirinde terim olarak kullanılan örneklerinden biri Ali Emîrî tarafından kaleme alınan aşağıdaki örnektir.

Nerden alır bu sur’at-ı bî-mişli telğîrâf

Vapur at gibi bence olmuş yem-âşinâ [AED-1b/11]

20. yüzyıl başlarında icat edildiği tahmin edilen ve uçak kelimesiyle eş anlamlı olan “tayyâre” kelimesi Ali Emîrî tarafından aşağıdaki mısradaki kullanılmıştır.

Tayyâreye binmiş geziyor nâz ile cânân (Çelik, 2007: 73)

Ufak kayık, ufak sandal anlamlarına gelen “zevraççe” kelimesi klasik Türk şiirinde pek de kullanılmayan bir kelimedir. Ali Emîrî tarafından kullanılan örnek aşağıda gösterilmiştir.

Zevraççeye binmiş geziyor nâz ile cânân (Çelik, 2007: 73)

Bir devletin deniz kuvvetleri, savaş gemileri anlamlarına gelen “donanma” kelimesi de klasik Türk şiirinde pek kullanılmayan bir kelimedir.

Eyledi mâh-ı ‘ilim dünyâya neşr-i nûr-ı şevk

Bir *donanma* oldu kim görmüş değil hiçbir başar (Oktay, 2018: 71)

İletişim¹³

İletişim, geçmişten günümüze çeşitli yöntemlerle sağlanmıştır. Geçmişte kullanılan haberleşme araçlarından bazıları, posta güvercinleri ile haberleşme, ulak ile haberleşme, mektup ile haberleşmedir. XVIII. yüzyıldan sonra “telgraf, telefon, radyo, televizyon” gibi iletişim araçları daha yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. 1800’lü yıllardan sonra kullanılmaya başlanan “telgraf” kelimesi Ali Emîrî’nin bir şiirinde telgraf şeklinde diğer şiirinde ise telsiz telgraf şekliyle kullanılmıştır. Örnekler aşağıda gösterilmiştir.

Nerden alır bu sur’at-ı bî-mişli telğîrâf

Vapur at gibi bence olmuş yem-âşinâ [AED-1b/11]

¹³ Detaylı bilgi için bk. (Aymaz, 2018: 124-138)

Âyet saldı kudret-i yezdâna *telsiz telğraf*

Oldu bir şekl-i ğarîb ekvâna *telsiz telğraf*

.....

Ey Emîrî hem iyan hem sırrına irmez 'ukûl

Verdi hâyet 'âlem-i 'irfâna *telsiz telğraf* (Çelik, 2007: 16)

Görsel iletişim görevini gören ve 1800'lü yıllardan sonra tam olarak bulunup kullanılmaya başlanan "fotoğraf"¹⁴ terim olarak klasik Türk şiirinde Ali Emîrî tarafından aşağıdaki beyitte şu şekilde kullanılmıştır.

Emîrî zîllete vâ-beste olmuş intizâm bulmak

Fotoğraf eyliyor evvelce nakşî ser-nigûn peydâ [AED-41b/6]

Sanayi¹⁵

"Sanayi" kelimesi endüstri kelimesi ile eş anlamlıdır. Sanayi devrimi ise XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'da buharlı makinelerin kullanılmasıyla başlayan bir sürecin adıdır. Kelimenin terim olarak klasik Türk şiirindeki örneklerinden biri Ali Emîrî tarafından kaleme alınan "sanayi" redifli kasidedir. Kasidenin ilk ve son beyti aşağıda gösterilmiştir.

Keşretli ola şehrimiziñ bey' ü şîrâsı

Mekşûf ola her cânibe ebvâb-ı *sanâyi'*

.....

Her hürmete şâyândur Emîrî nazarıma

Her kim ki olup şâhib-i elķâb-ı *sanâyi'*¹⁶

Meyveler¹⁷

Klasik Türk şiirinde "nar", "hurma", "incir", "şeftali" "elma" gibi meyvelerin yanı sıra son dönemlerde aşağıdaki örneklerde görüldüğü gibi "portakal" ve "fındık" meyvelerine de yer verilmiştir. Aşağıdaki örnekler Ali Emîrî'nin Divanı'ndan se-

¹⁴ Fotoğrafın tarihçesi hakkında detaylı bilgi için bk. (Gök, 2016: 43-65)

¹⁵ Konu ile ilgili detaylı bilgi için bk. (Günay, 2001: 8-14)

¹⁶ Ali Emîrî'nin "sanayi" ile ilgili bu manzumesi Millet Kütüphanesi Ali Emiri manzum 154. kataloğundan alınmıştır.

¹⁷ Konu ile ilgili detaylı bilgi için bk. (Gülhan, 2008: 1-31)

çilmiştir.

‘Ārıẓıñ bāğ-ı hâyāda şib-i al olmuş saña

Pençe-i nāziñda ‘iśmet *portakal* olmus saña [AED-52a/13]

Meyve-i Firdevs-i a’lādır gelen žan eylerim

Gelse lutfen bir çürük *fındık* o dil-berden baña [AED-48b/17]

Diğer Kavramlar

Klasik Türk şiirinde arpa, buğday, darı gibi tahullar mazmun olarak kullanılmıştır. Ancak nohuttan yapılan “leblebi” kelimesine pek de rastlanmamıştır. Aşağıdaki örnek Ali Emîrî Divanı’ndan alınmıştır.

Bir *leblebi* muķābele etmediñ fedā

Ey gonca-leb bu cānımı etdim fedā saña [AED-50b/13]

Başkanlık anlamına gelen “riyâset” kelimesi de Türk şiirine yeni giren kelimelerden biri sayılabilir. Ali Emîrî örneği aşağıda gösterilmiştir.

Mülki tahriḫ eyledik źevķ-i *riyâset* nāmına

‘Adli yıkdık halkı mahv etdik siyâset nāmına (Oktay, 2018: 147)

Özgürlük anlamına gelen “hürriyet” kelimesi de Türk şiirine yeni giren kelimelerden biri sayılabilir. Ali Emîrî örneği aşağıda gösterilmiştir.

Cism-i *hürriyet* kefen-ber-düş olup ahlāk ile

Defn edilmişdi mezār-ı ye’se devlet namına (Oktay, 2018: 147)

Degil ķādir Emiŗi mahvına *hürriyet-i* tab’ın

Bilirken bir süze-i ‘ālemde biñ niķād olur peyda [AED-38a/9]

“Jön” kelimesi genç anlamına gelmektedir. “jön Türkler” ise 1860’lardan itibaren Avrupa’da yaşayan meşrutiyetçi ve Abdulhamit dönemine muhalif genç ve aydın kuşağa verilen isimdir. Kelime Ali Emîrî tarafından aşağıdaki beyitte kullanılmıştır.

Çıķıp meydāna *jön*lerle çocuklar

‘Acāyip ķubh-ı meslek oldu peydā [AED-16b/8]

Sonuç

Hazırlanan bu makale, değişen dünyanın -her şeyde olduğu gibi- edebiyat üzerinde meydana getirdiği etkiyi görmek açısından kayda değerdir. XVIII ve XIX. yüzyıllardan sonra Avrupa'nın teknolojik ve bilimsel olarak ilerlemesi, Osmanlı aydınlarının bir kısmının Avrupa'ya gidip oradaki kültür ve medeniyetten etkilenmelerine sebep olmuş ve bu etki birçok müellifin eserlerine de yansımıştır. Ali Emîrî Efendi de klasik Türk şiirinde alışlagelmişin dışında yer, mekan adlarını ve teknolojiye bağlı olarak gelişen araçların adlarını kullanmakla klasik Türk şiiri muhtevâsında açılan yeni çığırın bir parçası olmuştur. Kelime hazinesi olarak daha çok Arapça ve Farsça'dan etkilenen klasik şiirimiz 1800'lü yıllardan sonra teknolojiye bağlı olarak icat edilen ve adlarını batı kökenli dillerden alan yeni kelimelerle tanışmış ve muhtevâsını zenginleştirmiştir.

Kaynakça

- Akdes, N. K. (1999). Rusya Tarihi -Başlangıçtan 1917'ye kadar-. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Arslan, M. U. (2008). Ali Emîrî Efendi ve Dîvânı. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi İstanbul: Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arslan, Mustafa Uğurlu. (2016). Bir Nâşir Olarak Ali Emîrî Efendi ve Gazete Kasidesi. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(17), 1-14.
- Aymaz, G. (2018). İletişim Araçlarının Toplumsal Tarihi İçin Bir Giriş. Global Media Journal Tr Edition, 8 (16), 124-138.
- Banarlı, N. S. (1987). Resimli Türk Edebiyatı Tarihi. C. II, İstanbul: MEB. Yayınları.
- Çelik, K. (2007). Bir Kitap Dostu Ali Emîrî Efendi. Ankara: Mor Yayınları.
- Devellioğlu, F. (2001). Osmânîca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat. Ankara: Aydın Yayınları.

- Erdoğan Çeltik, S. (2007). Ali Emîrî'nin Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası Üzerine Bir İnceleme. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erzen, M. H. (2013). Divan Şiirinde Mitolojik Ve Efsanevî Şahısların Kullanımına İyi Bir Örnek: Nev'izâde Atâyî Divanı. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 8/4, 835-854.
- Eyicil, A. (2004). Siyasi Tarih (1789-1939). Ankara: Gün Yayınları.
- Gök, K. (2016). Fotoğrafın Bulunuşu ve Sonrasında Oluşan Teknik Gelişmeler. Yıldız Journal Of Art And Design, Volume 3/1, 43-65.
- Gülhan, A. (2008). Divan Şiirinde Meyveler ve Meyvelerden Hareketle Yapılan Teşbih ve Mecazlar. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3(5), 345-375.
- Günay, D. (2002). Sanayi ve Sanayi Tarihi. İstanbul Mimar ve Mühendis Dergisi, S. 31, 8-14.
- Kadioğlu, İ., Çeçen, H., & Sarıççek, R. (2013). Ali Emîrî Efendi: Cevâhirü'l-Mülûk. Diyarbakır Valiliği Kültür Sanat Yayınları.
- Levend, A. S. (1998). Türk Edebiyatı Tarihi. I. Cilt, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, Manzum 138.
- Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, Manzum 154.
- Oktay, A. (2018). Gazelden Gazeteye Âmid-i Sevdâ (İnceleme-metin). Ankara: Sonçağ Yayınları.
- Öztekin, Ö. (2006). Divanlardan Yansıyan Görüntüler. Ankara: Ürün Yayınları.
- Parlatır, İ. (2004). Şinasi. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yeniterzi, E. (2015). Klasik Türk Şiirinde Ülke ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Klâsik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı -Prof. Dr. Turgut KARABEY Armaşanı- 3(15), 301-334.